

Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин
ім. Б. Д. Гаврилишина

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

«ТРУДОВА МІГРАЦІЯ З МАЛИХ МІСТ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ»

Студент(ка) 5 курсу, групи ЕМЕМ-11

Цалин І.Б.

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 051 Економіка

Магістерська програма: Міжнародна економіка

Керівник:

к.е.н., ст. викладач

Ліщинський І.О.

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії:

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. МІСЬКА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ.....	5
1.1 Суть, мотиви та класифікація трудової міграції.....	5
1.2 Теоретичні моделі трудової міграції (неокласична, «пуш-пул», світових систем, подвійних ринків праці, міграційних мереж, «нова» теорія міграції, структурно – історичний підхід та ін.).....	13
1.3 Феномен міської трудової міграції.....	22
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СВІТОВИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОЦЕСІВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ З МАЛИХ МІСТ	26
2.1 Наслідки міжнародної міграції для економік країн ЄС.....	26
2.2 Характеристика системно-структурних особливостей трудової міграції з малих міст в Україні	30
РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ ДИСБАЛАНСІВ МІСЬКОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	39
Висновки.....	43
Список використаної літератури.....	48

Вступ

Актуальність роботи. Міграція як явище виникла дуже давно. Першими її зразками можна вважати переміщення стародавніх племен на нові місця проживання через нестабільні природні умови або велике переселення народів у 4 – 6 ст. по території сучасної Європи. Вже тоді сформувалися певні причини, напрямки та наслідки міграції.

На сучасному етапі розвитку світу питання міграції робочої сили з малих міст постає як ніколи гостро. Це і не дивно, адже міграція трудових ресурсів як економічне явище є одним з факторів формування суспільства, що безпосередньо впливає на його становлення та функціонування.

В результаті міграції робочої сили сформувався світовий ринок праці, пропозиція робочої сили на якому залежить від ситуації на внутрішніх ринках праці країн – експортерів і країн – імпортерів робочої сили. Міжнародний ринок праці – це складний механізм, система відносин, що виникають між державами з приводу узгодження попиту та пропозиції світових трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці та соціального захисту. Ці відносини склалися у зв'язку з нерівномірністю розміщення робочої сили по країнах світу та відмінностями в її відтворенні на національному рівні.

Вивченням міграції, її становлення та етапи розвитку, причини та наслідки для країн – приймачів та країн – донорів робочої сили займалися такі українські та закордонні науковці та практики як О. Савка, В. Тарасевич, О. Кіро, М. Заєць, Ю. Козак, С. Шаповал, П. Василенко, О. Скопич, С. Спенсер, А. Гамлен та інші.

Також, варто зауважити, що попри чисельні наукові праці та дослідження сучасного стану ринку праці України. Ринок праці і досі залишається мало вивченим та подекуди обмежується поверхневим аналізом статистичних даних. Тому для більш глибокого пізнання механізму впливу міграції на формування і розвиток національного ринку праці необхідне детальне вивчення основних передумов, тенденцій та соціально- економічних наслідків міграції населення.

Метою курсової роботи є аналіз впливу міжрегіональних міграційних процесів на світову економіку та формування основних заходів щодо

вдосконалення міграційної політики та дослідження міграційної політики та обґрунтування можливих наслідків трудової міграції для України.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

- 1) розглянути сутність міжнародного ринку праці та причини міграційних процесів;
- 2) дослідити класифікації масштабів, напрямів, видів та форм міжнародної міграції робочої сили;
- 3) проаналізувати етапи міжнародної міграції робочої сили та особливості сучасного етапу міграційних процесів;
- 4) вивчити шляхи удосконалення державного регулювання міграції робочої сили.

Об'єктом дослідження є процеси міграції з малих міст.

Предмет дослідження в курсовій роботі - основні механізми впливу на міграцію з малих міст.

Інформаційною базою слугували праці вітчизняних науковців, соціологів та викладачів вищих навчальних закладів, державні служби статистики, а також офіційні статистичні дані з міжнародних сайтів, які досліджують міграцію, такі як Інститут міграційної політики, Департамент ООН з економічних і соціальних питань, Світовий банк та інші.

Структура роботи

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновку і списку використаної літератури.

Перший розділ розкриває суть та класифікацію трудової міграції, дає характеристику теоріям трудової міграції, визначає міську трудову міграцію як феномен.

У другому розділі здійснюється аналіз процесів трудової діяльності з малих міст, наслідки міграції для країн ЄС, а також особливості міграції з малих міст в Україні.

Третій розділ присвячений напрямкам подолання дисбалансів міської трудової міграції в Україні.

РОЗДІЛ

1.1 Суть, мотиви та класифікація трудової міграції

Масштабні переміщення робочої сили з різних причин, несуть у собі ряд небезпечних соціально-економічних наслідків, саме завдяки цьому це явище і викликає такий інтерес для економічної науки.

Під міграцією робочої сили розуміється виїзд працездатного населення з країни в країну на тривалий термін, як правило не менше року.

Розрізняють внутрішню міграцію, коли населення переміщається між окремими регіонами усередині країни, і зовнішню міграцію, пов'язану з переїздом робочої сили з однієї країни до іншої.

Однак, явище зовнішньої міграції має дві сторони медалі:

1) перша з них еміграція, тут слід розуміти, виїзд працездатного населення з країни постійного проживання для тривалого або постійного проживання у іншу державу;

2) імміграція - прибуття робочої сили в країну через подолання державного кордону.

Також розрізняють такі види міграції як: поворотна і безповоротна.

Поворотна міграція - це повернення на батьківщину мігрантів після завершення певного проміжку часу.

У тому випадку, коли мігранти залишаються у країні, що приймає, назавжди то цю міграцію вважають безповотною.

Слід зазначити, що розрізняють переселенську та трудову міграцію.

Переселенською слід вважати міграцію, яка була утворена людьми різних поколінь, пов'язаних родинними зв'язками, які змінюють місце постійного проживання з різних причин. Цей вид міграції найчастіше стає безповоротним.

Трудову міграцію формують особи працездатного віку, які покидають країну проживання задля роботи і більших заробітних плат, зазвичай трудові мігранти покидають країну постійного проживання на певний проміжок часу.

Трудові мігранти не втрачають комунікації з рідними, надсилають грошові перекази та по завершенні дії трудового договору повертаються додому.

Класифікація міграції

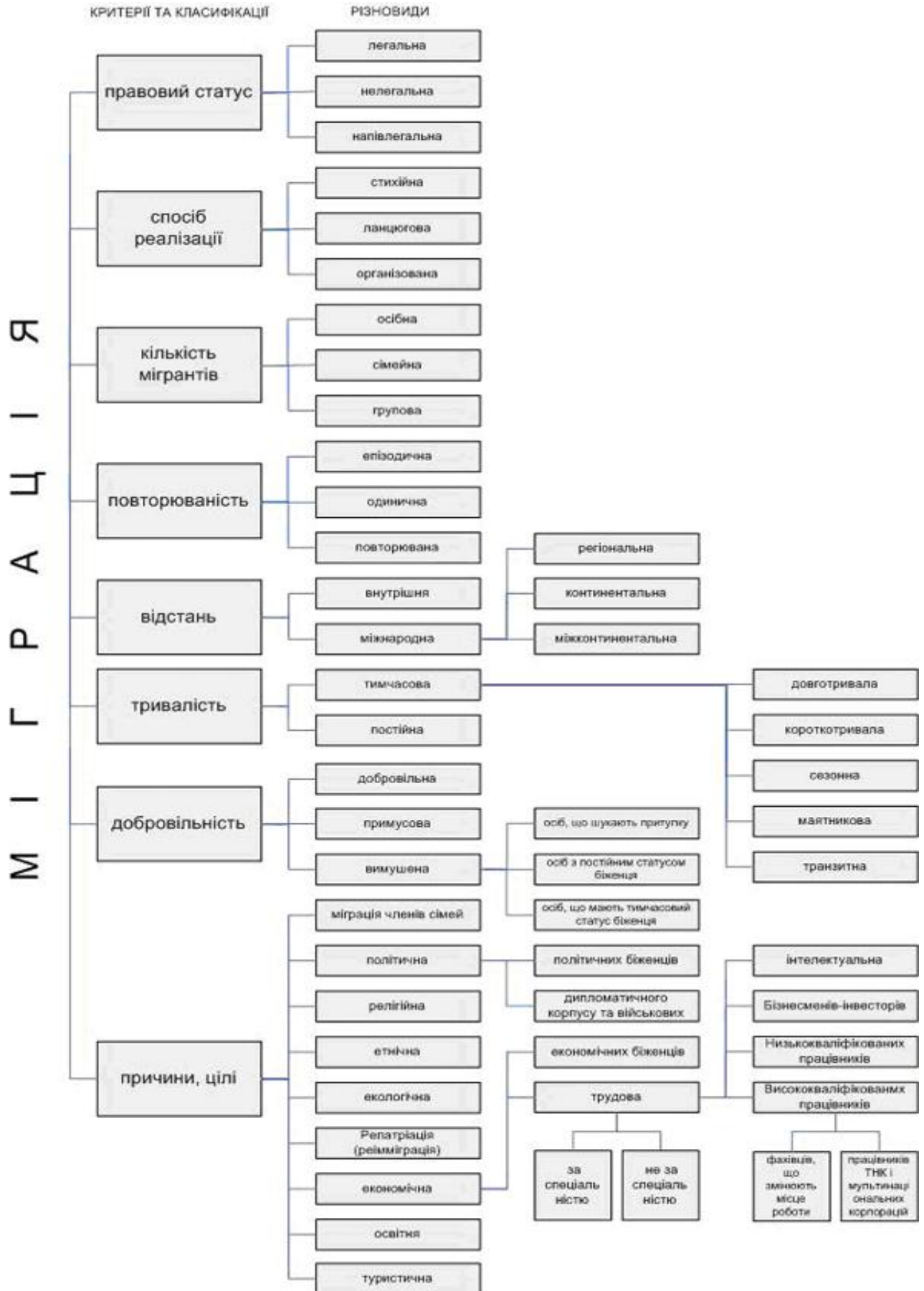

рис. 1.1

У функціонуванні сучасного світового господарства усе більш важливу роль грає не переселенська, а трудова міграція.

Переселенська ж міграція, що переважала в недавньому минулому, відходить на другий план.

У той час, коли в області спрямування потоків товарів і послуг домінуючою залишається лібералізація зовнішньоторговельних зв'язків, відносини щодо врегулювання переміщень робочої сили діє система державного та міждержавного регулювання трудової міграції. Станом на сьогодні, ця система направлена у сторону жорсткості.

Століття, коли міграція була вільною минули дуже давно. У ХХІ столітті, країни з кожним роком чимдужче вводять обмеження на імміграцію.

Найбільші обмеження у законодавстві для регулювання міграційних потоків діють у країнах Західної Європи стосовно мігрантів із Східної Європи.

Судячи з політичної точки зору вільна міграція не вигідна для жодної з країн (ні для тієї, що приймає, ні для тієї з якої направлені міграційні потоки).

Для країни еміграції подібна політика означає прямі економічні втрати, не говорячи вже про шкоду для національного престижу. У країні, що приймає, іммігранти пригнічують економічні інтереси окремих категорій населення, сприяють загостренню політичних, національних, релігійних і інших протиріч.

Навіть тоді, коли міграція є економічно виправданою, вона здатна суттєво впливати на політичні втрати, які часто-густо переважають економічні переваги. Адже поряд із легальними трудовою та переселенською міграціями ростуть масштаби нелегальної. Хоч відслідкувати точні статистичні дані практично неможливо, у підсумку нелегальна міграція становить серйозну проблему не тільки для країн традиційного тяжіння мігрантів, але і для країн, що завжди рахувалися центрами еміграції (Італія, Іспанія, Греція, Індія, Гонконг і ін.).

Міграційні потоки розвиваються хвилеподібно. Спочатку в новій країні закріплюються емігранти-піонери. Потім до них приїжджають їхні родичі і друзі. Хвиля еміграції набирає силу, але через якийсь період часу спадає. Після певного періоду процес повторюється - за першою хвилею емігрантів впливає друга і т.д. При цьому існує залежність між міграційними хвилями і коливаннями ділової активності. Під час кризи, як правило, збільшується потік емігрантів, а в період

економічного зростання при інших рівних обставинах відбувається активна імміграція.

Ці міграційні хвилі ґрунтовно досліджені та вивчені. Однак, і досі мотиви, які спонукають людей мігрувати залишаються незрозумілими. Вважається, що міграція існувала лише в минулому столітті, а зараз це прагнення людей уникати політичних, релігійних чи інших репресій. Проте, це твердження не є вірним, адже лєвова частка міграційних потоків є трудовою, тобто, мігранти прагнуть отримувати більшу оплату за власну працю.

Як показує практика, напрямки міграційних потоків змінювались в минулому і продовжуватимуть змінюватись надалі.

У ХХ столітті більша частина емігрантів прямувала у США, інші ж попрямували у Канаду, Австралію, Нову Зеландію, Південно-Африканську Республіку і країни Латинської Америки (Аргентина, Бразилія й ін.).

Проте, із закінченням II Світової війни вектор пріоритетних напрямків міграції змінився і окрім США і Канади мігранти ринули у країни Західної Європи, зокрема країни ЄС.

До традиційних спонукальних мотивів та причин міжнародної міграції трудових ресурсів належать:

- різниця в рівнях економічного розвитку окремих країн;
- нерівномірність у темпах і обсягах нагромадження капіталу на різних ділянках світового господарства;
- наявність національних відмінностей у розмірах заробітної плати;
- діяльність транснаціональних компаній (ТНК) і пов'язана з нею міжнародна мобільність капіталу;
- масове хронічне безробіття в слаборозвинутих країнах;

До цих чинників в останні роки долучилися:

- політична та економічна кризи колишньої соціалістичної системи;
- поглиблення регіональної та світової економічної інтеграції;
- зростання попиту з боку лідерів світової економіки на інтелектуальну робочу силу;
- стрімкий розвиток сучасних засобів зв'язку, комунікацій та транспорту;

- інформаційний фактор, а також чинники неекономічного характеру: воєнні та релігійні конфлікти, розвал федеративних держав, національні, сімейні та етнічні проблеми.

Міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки. Так, країна - експортер трудових ресурсів виграє від трудової міграції, оскільки:

- експорт трудових ресурсів, як і всякий експорт, приносить країні певну вигоду (в даному випадку маються на увазі, в першу чергу, валютні перекази емігрантів своїм сім'ям);

- послаблюється проблема безробіття;

- ротація, тобто повернення на батьківщину одних і еміграція інших громадян сприяє підвищенню кваліфікації і досвіду місцевих спеціалістів;

- виграє в цілому світове господарство, оскільки, від переливання трудових ресурсів поліпшується їх використання і це також сприяє зростанню світового сукупного продукту.

До негативних наслідків міжнародної трудової міграції для країн- імпортерів трудових ресурсів відносять:

- виникнення додаткових проблем з соціальним захистом іммігрантів;

- поглиблення проблеми пошуку роботи для місцевого населення країни – імпортера трудових ресурсів;

- вплив національної валюти за кордон;

- втрата висококваліфікованих спеціалістів при репатріації мігрантів.

Не зважаючи, на розподіл міграційних потоків на високому рівні залишається приплив емігрантів у США і Канаду, які і досі по праву вважаються головними районами міграції робочої сили[15;с. 18].

Хоч після II Світової уряди цих країн прийняли законодавчі заходи для обмеження міграції, але в кінцевому результаті приплив емігрантів все одно збільшився і вже з 1946 по 1982 р. у США емігрувало 3,3 млн. чол., в Канаду - більш ніж 2 млн. тільки з європейських країн.

У загальному потоці іммігрантів, що в'їжджають у США, основна частка припадає на вихідців із країн Латинської Америки, що пов'язані із США історично усталеними традиціями та географічною близькістю. Їхня кількість, з урахуванням

як легальних, так і нелегальних емігрантів, перевищує два десятки мільйонів чоловік. Приплив іммігрантів в США і Канаду впродовж останніх років оцінюється в 900 тис. осіб щорічно. Міграційне сальдо тільки в США становить до 600 тис. на рік.

Останні два десятиліття імміграція в США зростала також за рахунок вихідців з Японії, Індонезії, Філіппін, Південної Кореї, а також країн Південної і Східної Європи. Динамічним є також обмін робочою силою між самими латиноамериканськими країнами, особливо у формі сезонної та нелегальної міграцій. Найбільшу кількість іноземних робітників поглинають Аргентина та Венесуела. Загальна чисельність іноземних іммігрантів в усіх країнах Латинської Америки становить понад 4 млн. осіб.

Що ж до країн Західної Європи то тут на непрестижних, важких і шкідливих для здоров'я робочих місцях постійно працює 15 млн. іноземних працівників (ця цифра коливається залежно від економічної кон'юнктури).

Також країни Західної Європи з району еміграції спромоглись перетворитись на один із найбільших центрів розподілу іноземної робочої сили, завдяки цьому Західна Європа конкурує з США у напрямку використання дешевого людського капіталу менш розвинутих країн світу.

Останні двадцять років понад 1 млн. чол. щорічно переїжджає в пошуках роботи з однієї європейської країни в іншу, загальна ж кількість мігрантів у Західній Європі в повоєнний період оцінюється в 30 млн. чол. На початку 60-х років у розвинутих країнах Західної Європи, що переживали економічне піднесення, внаслідок сприятливої господарської кон'юнктури та відносно високих темпів нагромадження капіталу різко зріс попит на додаткову робочу силу, задовольнити який за рахунок власних трудових ресурсів вони були-неспроможні. Про бурхливе зростання імміграції в країни Західної Європи свідчать такі дані. Якщо в 1960 р. у ФРН налічувалося 276 тис. іммігрантів, то в 1965 р. їхня чисельність перевищувала 1,1 млн. чол., а в 1987 р. становила вже понад 4,1 млн. чол.

Особливо посилювався приплив іноземців у ФРН у 1989 р., коли він досяг 842 тис. чол. Упродовж 90-х років в імміграційне русло в Німеччину включились також вихідці із постсоціалістичних країн – Угорщини, Чехії, Польщі, України, Росії, що довело загальну чисельність іммігрантів до 6 млн. осіб. У Франції з 1954 по 1965 р.

чисельність іноземної робочої сили зросла з 790,5 тис. чол. до 3 млн. чол., на початку 90-х років вона становила вже 4,1 млн. чол., або 7,7 % усього населення країни. Тільки в 1997 р. Франція прийняла 3,6 млн. іммігрантів.

Розширився імпорт робочої сили і в інші високо розвинуті країни Західної Європи: Англію, Швецію, Швейцарію, Бельгію, Нідерланди, Люксембург. Присутність у них більш ніж 15-мільйонної армії іноземних працівників свідчить про перетворення іммігрантів на важливий чинник економічного розвитку названих країн.

Для європейської міграції на сучасному етапі характерні три основні напрямки. По-перше, вагомими за масштабами є міграційні потоки з менш розвинутих країн Південної й Східної Європи - Греції, Іспанії, Туреччини, Португалії, Югославії, Словенії, Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини у високо розвинуті держави Західної й Північної Європи – Францію, Англію, ФРН, Австрію, Швейцарію, Голландію, Бельгію, Швецію.

По-друге, постачальниками робочої сили на західноєвропейський ринок праці виступають країни Північної Африки, а також Індія, Пакистан та інші держави, що розвиваються.

По-третє, робоча сила мігрує з однієї високо розвинутої країни Європи в іншу.

Нафтовидобувні країни Близького Сходу охоче приймають на роботу іноземних фахівців, а також некваліфікованих робітників із сусідніх арабських країн. Великомасштабна міжнародна міграція робочої сили почалась тут у 50-ті роки, коли внаслідок збільшення видобутку нафти потреба в робочій силі перевищила кількість місцевої. Міграція робочої сили в цей регіон швидко зростала після 1973 р., коли великі прибутки від нафти дали змогу здійснювати масштабні програми розвитку. В 1975 р. немісцеве населення шести основних центрів імміграції в регіоні (Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати) становило 2 млн. чол., у 1980 р. - 4 млн. або 44 % загальної кількості населення. На початку 2000 року у цих шести країнах, а також у Лівії налічується вже понад 5 млн. чол. іммігрантів, частка яких становить понад 50 % усієї робочої сили. Переважну частину арабської міграції забезпечують Єгипет, Ірак, Сирія, Йорданія, Палестина[8].

Міграційні процеси останніх років характеризуються не тільки ростом масштабів, але і формуванням нових явищ, що не було в недавньому минулому. Останнє, зокрема, виявляється в тому, що ще нещодавно можна було чітко розмежувати приймаючі країни від країн, що поставляють робочу силу. У сучасних умовах усе більша кількість країн утягуються в процес одночасної еміграції й імміграції населення.

Далі, нове явище в міжнародній міграції робочої сили - це значні переміщення трудових ресурсів усередині самих країн, що розвиваються. Пресинг із боку некваліфікованої робочої сили, що бажає одержати роботу в розвинутих країнах Північної Америки і Західної Європи, не слабшає, а скоріше посилюється. Проте паралельно з цим процесом збільшуються масштаби переміщення робочої сили між самими країнами, що розвиваються: люди переміщаються в ті країни, що швидше просуваються по шляху реформ.

1.2. Теоретичні моделі трудової міграції

Таблиця 1. Теоретичні моделі міграції робочої сили

№	Назва теоретичної моделі	Представники теорії	Основні засади
1.	<i>Неокласична теорія міграції</i>	М. Фрідман, П. Самуельсон, Тодаро	<ul style="list-style-type: none"> - в міжнародній трудовій міграції обумовлені відмінності в заробітній платі між країнами; - після усунення відмінностей у заробітній платі в світовому масштабі переміщення робочої сили припиниться; - потоки людського капіталу, у випадках висококваліфікованої і низькокваліфікованої робочої сили, можуть відбуватися різноспрямовано в силу різних рушійних сил, які впливають на ці процеси.
2.	<i>Теорія сегментованого (подвійного) ринку праці Піоре</i>	М. Піоре	Міжнародна міграція робочої сили розглядається як результат дії структурних чинників, зокрема постійного попиту на іноземну робочу силу, який є характерним для економічно розвинутих країн
3.	<i>Теорія світових систем, або світового господарства Валлерстайна</i>	І. Валлерстайн	Міжнародні міграційні рухи спричинені розширенням глобального ринку: міграційні потоки прямують за міжнародним потоком товарів та капіталу
4.	<i>Теорія «тяжіння-виштовхування»</i>	Ю. Арутунян, Л.М. Дробіжева, А.А. Сусоколов	Міграція розглядається як результат відносної привабливості країн виїзду та в'їзду. У країнах-донорах, тобто країнах виїзду визначальною для прийняття рішення

			мігрувати є роль “виштовхуючих” чинників (наприклад, низький рівень життя, низька заробітна плата, структурне безробіття, низькі економічні можливості, політичні репресії□).
5.	<i>Нова економічна теорія міграції</i>	К. Тейлор	Залишаючись в цілому на позиціях неокласичної парадигми, нова економічна теорія міграції ставить в центр міграційної конструкції не окремого мігранта, а сім'ю або домогосподарство. Рішення про міграцію приймається колективно, членами сім'ї і є частиною загальної сімейної стратегії. У такому контексті міграція одного (або кількох) членів сім'ї розглядається як спосіб не тільки максимізувати очікуваний індивідуальний дохід, але також мінімізувати ризики, пов'язані з веденням господарства
6.	<i>Структурно-історичний підхід</i>	Франк 1972 р., Баран 1973 р.	У цій конструкції розвиток капіталістичних відносин в периферійних країнах супроводжується міграційним відпливом з них «зайвого» населення. Фактично глобалізація «підганяє» рух міграційних потоків під мінливі потреби світового ринку праці.

Неокласична теорія міграції (М. Фрідман, П. Самуельсон, Тодаро та ін., 1960-1970-і роки) виходить з наявності вільної конкуренції і досконалого ринку факторів виробництва. Спочатку теорія розроблялася для пояснення трудової міграції в процесі економічного розвитку. Дана теорія характеризує міграційні процеси як на макро, так і мікрорівні.

Міграція є результатом географічних відмінностей в попиті і пропозиції праці. Сигналом до міграції є відмінності в рівнях зарплати (доходу) між територіями виїзду і в'їзду. Варто відзначити, що рівень зарплати повинен бути достатнім, щоб покрити витрати переміщення. Міжнародна трудова міграція обумовлена регіональними відмінностями у попиті та пропозиції робочої сили. Саме ці відмінності спричиняють появу різниці між рівнями заробітної плати в різних країнах: для держав з більшою пропозицією трудових ресурсів характерний

низький рівень оплати праці і, навпаки, для країн з обмеженою пропозицією робочої сили – більш високий. Як наслідок, відбувається переміщення працівників з низькооплачуваних регіонів до високооплачуваних.

Таким способом забезпечується саморегулююча функція світового ринку праці. В СРСР здійснювалися спроби подолання невідповідностей між потребами народного господарства на певних територіях і наявністю на ній робочої сили, що виникає внаслідок нерівномірного економічного розвитку.

До недоліків даної моделі слід віднести те, що ринок праці не може бути досконалим і для балансування попиту потрібен час, тоді як при досконалій конкуренції не було б безробіття.

Положення даної теорії на макрорівні містять ряд концептуальних припущень:

- в міжнародній трудовій міграції обумовлені відмінності в заробітній платі між країнами;
- після усунення відмінностей у заробітній платі в світовому масштабі переміщення робочої сили припиниться;
- потоки людського капіталу, у випадках висококваліфікованої і низькокваліфікованої робочої сили, можуть відбуватися різноспрямовано в силу різних рушійних сил, які впливають на ці процеси.

Ринок праці є основним механізмом, за допомогою якого виникають міжнародні потоки робочої сили. Інші види ринків надають набагато менший вплив.

Для подолання недоліків неокласичної теорії була розроблена теорія подвійного ринку праці, по якій міжнародна міграція впливає з власних потреб ринку праці сучасного індустріального суспільства.

Міжнародна міграція робочої сили розглядається як результат дії структурних чинників, зокрема постійного попиту на іноземну робочу силу, який є характерним для економічно розвинутих країн. Такий постійний попит на іноземні трудові ресурси спостерігається у непрестижних та малооплачуваних сферах ринку праці, які є непривабливими для місцевого населення і відповідно можуть бути зайняті трудовими мігрантами. Сегментування та роздвоєння ринків робочої сили виникає на постіндустріальних етапах розвитку в країнах з ринковою економікою.

Таким чином, ринок праці має дві складові: 1) сегмент національної робочої сили, для якого характерні стабільна зайнятість і висока оплата праці, як правило, у сфері виробництва; 2) сегмент працівників-мігрантів, що характеризується нестабільною зайнятістю, низькою заробітною платою і незначними перспективами професійного зростання, як правило, у сфері обслуговування. Попит на працю іммігрантів М. Піоре пов'язував з 4 фундаментальними характеристиками сучасного індустріального суспільства: структурна інфляція, мотиваційні проблеми, економічний дуалізм і демографія робочої сили.

Недоліки Теорії М. Піоре полягають в тому, що він розглядає виключно притягуючі чинники, випускаючи з виду фактори виштовхування (пов'язані з демографічними трансформаціями в країнах, що розвиваються). Також дана теорія не розглядає механізми прийняття рішення про міграцію.

Значний інтерес представляє робота І. Валлерстайна, яка розглядає міграцію в контексті світо-системної парадигми. За І. Валлерстайном, відбувається поділ світу (або конкретної країни) на периферію і центр. В результаті експансії капіталізму структури периферії змінюються, відбувається обезземелення селян, розвиток міст. Глобалізація прискорює міграційні процеси, в результаті виникають глобальні міста створюється попит на працю іммігрантів.

Відповідно до цієї теорії міжнародні міграційні рухи спричинені розширенням глобального ринку: міграційні потоки прямують за міжнародним потоком товарів та капіталу. Міжнародна трудова міграція найчастіше спостерігається між колишніми колоніальними державами та їх колоніями, чому сприяють історичні, мовні, культурні, адміністративні та інші зв'язки. Міграційні процеси пов'язуються з розвитком світової транспортної мережі й засобів зв'язку, що значно полегшує міжнародні переміщення людей.

Вивчення теоретичних підходів допомагає зрозуміти закономірності і наслідки міграційних процесів, будувати прогнози, проводити більш виважену і раціональну міграційну політику. Теорії міграції були створені для осмислення впливу міграційних процесів на населення і ринки праці.

Спираючись на широкий емпіричний матеріал, Валлерстайн був одним з перших, хто виділив основні особливості міграційних процесів. Хоча його закони

більшою мірою мали описовий характер, але вони справили величезний вплив на подальші роботи в області моделювання міграційних процесів.

Незважаючи на те, що різні аспекти наявних концепцій працюють і в даний час, єдиної загальної теорії міграції досі немає. Саме тому класичні теорії міграції не втрачають своєї актуальності донині і використовуються для вирішення поставлених цілей і завдань.

Як неокласична теорія, так і структурно-історичні теорії не пояснюють, чому одні люди в певній країні вирішуються на міграцію, а інші - ні і чому люди схильні мігрувати переважно між певними країнами. Відповідь на це питання спробувала запропонувати теорія «тяжіння-виштовхування».

Міграція розглядається як результат відносної привабливості країн виїзду та в'їзду. У країнах-донорах, тобто країнах виїзду визначальною для прийняття рішення мігрувати є роль «виштовхуючих» чинників (наприклад, низький рівень життя, низька заробітна плата, структурне безробіття, низькі економічні можливості, політичні репресії). У країнах призначення міграційних потоків відповідно діють «притягуючі» чинники: високий попит на трудові ресурси, високий рівень заробітної плати, широкі економічні можливості, політичні свободи. Рішення про міграцію може визначатися не стільки об'єктивною наявністю цих чинників, як суб'єктивним сприйняттям їх потенційним мігрантом.

Модель «виштовхування-тяжіння» завоювала виняткову популярність в міграційній літературі і стала фактично домінуючою міграційною теорією, можливо, в силу своєї відносної простоти. Зазвичай виділяють дві основні сили, які формують чинники тяжіння і виштовхування, - демографічна (для внутрішньої міграції тут важливо виштовхування населення з сільських районів внаслідок аграрного перенаселення, а для міжнародної міграції - демографічне старіння і зменшення населення в більш розвинених країнах на тлі триваючого зростання населення в країнах що розвиваються) і економічна (різниця в заробітній платі і можливості зайнятості) [Скелдон 1997: Додати 681].

На перший погляд, модель «виштовхування-тяжіння» представляється дуже привабливою, так як вона «вбирає» в себе все (або майже все) фактори, які мають значення в процесі прийняття рішення про міграцію. Втім, вона викликає суперечливі думки. Одні пропонують її як універсальну міграційну теорію [Bauer,

Zimmermann 1998]. Інші не вважають її навіть теорією, зводячи до описової моделі, яку неможливо перевірити емпірично [Босвелл 2002; Де Хаас 2008].

Важливо, що теорія «виштовхування-тяжіння» справді не роз'яснює, чому один і той же чинник притягує один і не притягає інші і відповідно виштовхує один і не виштовхує інших. Іншими словами вона не бере до уваги неоднорідність і стратифікацію суспільства в країнах виїзду, тобто соціологічна складова формування міграційних потоків залишається поза цією концептуальною конструкцією.

На перший погляд, припущення про те, що люди мігрують з країн, районів з більш низькою заробітною платою в райони з більш високою заробітною платою здається не позбавленим логіки. Але на індивідуальному рівні воно не завжди підтверджується. Відбудеться міграційний рух чи ні, залежить не стільки від привабливості місця призначення, скільки від того, чи відповідають індивідуальні характеристики потенційного мігранта (його кваліфікація, вік, освіта, здоров'я і т. д. потребам приймаючої країни, її економіки і ринку праці. Відмінності в економіці між різними країнами можуть пояснити, чому міграція часом відбувається з країн з більш високим середнім рівнем заробітної плати в бідніші країни. Скажімо, фахівці в галузі нафтовидобутку з США можуть бути зацікавлені в трудовій міграції в Росію або Азербайджан, розраховуючи на отримання там вищої заробітної плати в нафтовому секторі та додатковий професійний досвід.

Нарешті, теорія «тяжіння-виштовхування» ніяк не пояснює поворотну міграцію, а також ситуацію, коли країна одночасно виступає країною призначення та країною походження мігрантів.

Все це доводить обмеженість теорії «тяжіння-виштовхування» в поясненні різноманіття сучасних міграційних процесів. Вона являє собою скоріше статичну модель, яка вказує насамперед на зовнішні фактори, що викликають міграцію, але виявляється не в змозі пояснити різноманіття процесів міграції, тим більше в контексті взаємопов'язаних з нею інших соціальних процесів, що формуються багато в чому під впливом сучасної глобалізації.

Принципово іншу відповідь на питання про те, як і чому приймається рішення про міграцію на мікрорівні, запропонувала теорія, що одержала назву «нова економічна теорія міграції». Залишаючись в цілому на позиціях неокласичної

парадигми, нова економічна теорія міграції ставить в центр міграційної конструкції не окремого мігранта, а сім'ю або домогосподарство. Рішення про міграцію приймається колективно, членами сім'ї і є частиною загальної сімейної стратегії [Старк 1991]. У такому контексті міграція одного (або кількох) членів сім'ї розглядається як спосіб не тільки максимізувати очікуваний індивідуальний дохід, але також мінімізувати ризики, пов'язані з веденням господарства [Massey та ін. 1998]. При цьому мінімізація ризиків може бути навіть більш сильним стимулом для участі в міжнародній міграції, ніж існування різниці в рівнях заробітної плати.

Один з членів сім'ї може бути спрямований на роботу в іншу країну для того, щоб зайняти місце на ринку праці незалежно від кон'юнктури своєї країни, і підтримувати сім'ю грошовими переказами [Stark, Bloom 1985]. Конструкція нової економічної теорії міграції не в змозі пояснити всі форми і види сучасного міграційного руху. Концентруючись на економічних факторах міграції і вдало інтерпретуючи тимчасову трудову міграцію, вона втрачає сенс, якщо мова заходить про переселення всієї родини. Крім того, вона пояснює причину міграції односторонню, лише з позиції «посилаючої сторони», не зачіпаючи «приймаючої сторони». Проте в сучасних умовах очевидного зростання уваги до потоків грошових переказів мігрантів, сумарний обсяг яких в глобальному масштабі досяг в 2013 р майже 550 млрд дол, і їх ролі в економічному розвитку країн походження, значення нової економічної теорії міграції в поясненні механізму, а головне - наслідків та перспектив міжнародної трудової міграції, важко переоцінити.

Принципово інше тлумачення міграції пропонує структурно-історичний підхід, коріння якого можна знайти в марксистській політичній економії, а найбільш повне відображення - в теорії світових систем [Пятрас 1981; Sassen 1998] та концепції нового міжнародного економічного порядку [Bohning 1994]. Фактично структурно-історичний підхід виник як антитеза неокласичної теорії. Його прихильники постулюють поділ світу на більш розвинені і менш розвинені країни, які мають різний доступ до ресурсів розвитку, і капіталізму, проникаючи в менш розвинені країни і втягуючи їх в міжнародні міграційні потоки, лише посилює цю нерівність. Замість модернізації та поступового економічного прогресу, про який говорить неокласична теорія, бідні країни опиняються в пастці свого маргінального положення в глобальній геополітичній структурі.

Активні дослідження міграції в рамках структурно-історичного підходу велися в 1970-х і особливо в 1980-х рр. Міжнародна міграція інтерпретувалася як результат асиметричного розвитку в результаті поширення капіталістичних виробничих відносин і як фактор, ще більше сприяє нерівності [Massey та ін. 1998: Додати 36].

На цьому ж фоні з'явилася концепція залежного розвитку [Frank 1972; Баран 1973], яка розглядає міжнародну міграцію не просто як небажане для економіки менш розвинених країн явище, але як один з факторів закріплення відсталості і залежності, але аж ніяк не як ресурс економічного та соціального розвитку. Відповідно з цією точкою зору міграція руйнує традиційні зв'язки в сільських суспільствах, підриває їхню економіку і насильно «виштовхує» людей з традиційного господарства [Стокер 1996: 32-33].

Ця точка зору багато в чому збігається з позицією прихильника теорії світових систем І. Валлерстайна, який класифікує країни за їх положенням в світовій економічній системі і розділяє їх на центральні (ядро), пів-периферійні, периферійні та ізольовані країни, що випадають з системи. У цій конструкції розвиток капіталістичних відносин в периферійних країнах супроводжується міграційним впливом з них «зайвого» населення. Фактично глобалізація «підганяє» рух міграційних потоків під мінливі потреби світового ринку праці. Люди втягуються в міграційний рух тому, що традиційні структури, в яких вони існували, виявляються зруйнованими внаслідок їх включення в глобальну економічну систему.

Країни Південної Європи і «азіатські тигри» завдяки включенню в процеси капіталістичної глобалізації, а можливо, і їх активної участі в світовому ринку праці та міжнародної міграції, потрапили в число передових країн світу, незважаючи на похмурі прогнози, що звучали ще кілька десятиліть тому [Пападеметріу 1985].

Звернемо увагу на те, що ці країни були і залишаються активними учасниками міграційних процесів та міжнародна міграція відіграє важливу роль в їх сучасному економічному розвитку, при тому, що міграційні потоки, що зв'язують їх з іншими країнами, стали більш різноманітними і різноспрямованими.

Роздвоєння ринку праці характеризує промислово розвинені країни, через властиву подвійність між працею і капіталом. Капітал - це фіксований фактор

виробництва, тоді як праця є змінним фактором виробництва: коли попит падає, відбувається звільнення робітників. Цей дуалізм створює відмінності між працівниками, що веде до біфуркації робочої сили. Кваліфіковані робітники в капіталомісткому секторі працюють з найкращим обладнанням та інструментами. Роботодавець змушений інвестувати в цих працівників шляхом надання спеціалізованої підготовки та освіти. Їх робота є складною і потребує значних знань і досвіду. В трудомісткому вторинному секторі, працівники мають нестійкі, некваліфіковані робочі місця, вони можуть бути звільнені в будь-який час при незначних або нульових витратах для роботодавця. Таким чином, дуалізм між працею і капіталом поширюється на робочу силу у вигляді сегментованої структури ринку праці. Низька заробітна плата, нестабільні умови, а також відсутність розумних перспектив для мобільності у вторинному секторі ускладнюють залучення місцевих працівників, які навпаки, влаштовуються в первинні, капіталомісткі галузі, де зарплати вищі, більш безпечні робочі місця, і є можливість професійного вдосконалення. Щоб заповнити недолік попиту на вторинному секторі, роботодавці звертаються до іммігрантів.

Наслідки теорії подвійного ринку праці:

- міжнародна трудова міграція ґрунтується на попиті роботодавців розвинених країн;
- оскільки попит на мігрантів формується за рахунок структурних потреб економіки, рівень заробітної плати не є умовою для трудової міграції, тому роботодавці можуть наймати працівників, не підвищуючи заробітну плату;
- низький рівень заробітної плати у приймаючих країнах не збільшиться у відповідь на зниження кількості іммігрантів;
- низький рівень заробітної плати в приймаючих країнах може знизитися в результаті збільшення кількості іммігрантів;
- можливості впливу уряду на міжнародну міграцію низькі, на попит у праці іммігрантів можуть вплинути тільки серйозні зміни в економіці.

1.3 Феномен міської трудової міграції

Дослідження міської трудової міграції, за незначним винятком, знаходиться на початковій стадії, багато методичних та організаційних аспектів належним чином не розкриті, а наукові доробки, напрацьовані в процесі реформи, не доведені до рівня практичного використання і не враховують всієї мінливості ситуацій та глибини трансформаційних процесів. Як наслідок, сьогодні як в Україні так і за кордоном не має продуманої міграційної політики. Дії уряду з регулювання трудової міграції є несистемними, їм бракує чіткої цільової постановки, окреслення кола завдань, що вирішуються в різних часових лагах, щодо локалізації масштабів трудової міграції та визначення важелів впливу на зовнішню трудову міграцію.

Органи державної влади на місцях та органи місцевого самоврядування не впливають на формування міграційних потоків, що відповідають інтересам розвитку національної економіки та реалізації регіональних факторів економічного зростання. А між тим сьогодні трудова міграція – один з визначальних чинників, що характеризує розвиток соціально-трудових відносин, формує ситуацію на регіональних ринках праці, сферу зайнятості, рівень добробуту, структуру споживання і заощадження, режими відтворення населення. Міграція як форма руху економічно активної частини населення може відбуватися в трьох основних формах – маятникова міграція працездатного населення, що має на меті регулярні поїздки до місця роботи за межі свого населеного пункту; внутрішня або міжрегіональна міграція, зв'язана з трудовими переміщеннями в межах країни та міжнародна міграція, обумовлена переміщенням робочої сили з однієї країни в іншу. В структурі міграційних потоків особливе місце в умовах відкритості та інтернаціоналізації економічних відносин посідає міждержавна міграція робочої сили, яка набула масштабного характеру і поглинула значний контингент економічно активного населення світу. Все це актуалізує дослідження міжнародної міграції робочої сили як однієї з форм світових господарських зв'язків в умовах глобалізації світової економіки. При цьому слід мати на увазі, що якщо міграція населення - це переміщення людей (сімей) у міжнародному територіальному просторі з метою пошуку місця постійного проживання, то міграція трудових ресурсів – це переміщення людей у міжнародному територіальному просторі з метою пошуку місця роботи без зміни місця постійного проживання. Міжнародну

трудова міграція робочої сили можна розглядати як «переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в пошуках роботи, вищої заробітної плати, кращих умов життя, у процесі якої відбувається формування її інтернаціональної вартості [2, с. 387].

Міська трудова міграція робочої сили виникає і розвивається зі становленням та еволюцією міграції капіталу та міжнародної торгівлі. Сучасна міська міграція робочої сили являє собою складний феномен, який впливає на всі сторони розвитку суспільства – економіку, політику, демографічну ситуацію, національні відносини, ідеологію, релігію тощо. Принаймні це означає, що міждержавна трудова міграція охоплює все більш значну частину населення, зростає її роль в житті суспільства. Для того щоб ефективно управляти міграційними процесами на макро, мезо та мікроекономічному рівні вкрай важливим є науковий аналіз основних її закономірностей розвитку в умовах глобалізації світової економіки. Перша закономірність міжнародної міграції полягає в тому, що її фундамент формує трудова міграція. Звідси цілком очевидним є висновок про те, що яка б мотиваційна складова не лежала в основі трудових переміщень, визначальною є її економічна компонента, зв'язана з пошуком нового місця прикладання праці за межами країни, що відповідає потребам і інтересам людини.

Виділяючи пріоритет економічного характеру, слід обов'язково мати на увазі демографічний аспект міжнародної трудової міграції, який суттєво впливає на динаміку загальної чисельності населення, її статеву - вікову структуру, як країн-донорів робочої сили так і країн реципієнтів трудових мігрантів. Підтвердженням цього є несприятлива демографічна ситуація в більшості Європейських країн та країнах СНД, де намітилася чітка тенденція до депопуляції населення, що негативно відображається на процесах відтворення населення, функціонування національного ринку праці, а відтак задоволенні потреб виробництва у найманих працівниках. Так, наприклад, якщо в 1990 році кожна четверта особа у світі була жителем Європи, то сьогодні європейці становлять лише 10 відсотків населення. Згідно з прогнозами експертів ООН, до 2050 року частка європейців зменшиться до 7,2%, тоді як відсоток населення Африканського континенту збільшиться з 14 % до 21,3%. Зростання населення спостерігається переважно в країнах, що розвиваються. До 2050 року відсоток населення, яке проживає в менш розвинених країнах, зросте

майже вдвічі. Водночас збільшиться відставання цих держав від більш розвинених за рівнем життя [3, с. 13]. Наведене, з одного боку вказує, що міграція з економічних причин буде зростати, а з другого стає цілком очевидним, що потреба в робочій силі розвинутих країн світу за рахунок власного національного трудового потенціалу не буде задоволена. За оцінками експертів, для збереження чисельності населення на необхідному рівні до 2050 року Європейським країнам знадобиться 47,9 млн. мігрантів, а Росії – 24,9 млн. Щоб зберегти чисельність працездатного населення необхідна ще більша кількість мігрантів – 79 млн. для ЄС та 35,8 млн. для Росії [9, с. 219]. За таких умов трудова міграція з України і особливо її західних областей буде зростати, що створює певні загрози, оскільки за прогностичними оцінками до 2030 року чисельність населення України очікується на рівні 30 млн. осіб. Тому можна погодитися з думкою «якщо оминати увагою структуру (вікову, регіональну, освітньо-кваліфікаційну, фізично-психологічну, людського потенціалу, то реальна безпека і, відповідно, суверенітет української держави є уявною (віртуальною), як і стабільність динаміки розвитку соціально-економічної мегасистеми. Зрештою, фізична відсутність громадян країни ставить під питання досягнення будь-яких генеральних цілей такого розвитку» [5, с. 13].

Таким чином недооцінка демографічного чинника тягне за собою відповідні негативні соціально-економічні, політичні наслідки, що особливо небезпечно в умовах посилення депопуляційних процесів в демографічному розвитку населення країни і об'єктивно вимагає посилення уваги з боку держави до якісного складу населення – продовження тривалості життя, поліпшення стану здоров'я, підвищення соціальних стандартів тощо. Друга закономірність міжнародної трудової міграції полягає в постійному збільшенні контингенту населення, включеного в орбіту міжнародної трудової міграції. Точні масштаби трудової міграції визначити в умовах відсутності об'єктивних статистичних даних не можливо, хоча тенденції її розвитку зрозумілі. Як зазначає У. Садова, сучасна офіційна статистика фіксує досить скромні масштаби міграційних переміщень населення.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ СВІТОВИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОЦЕСІВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ З МАЛИХ МІСТ

2.1 Наслідки міжнародної міграції для економік країн ЄС

Дослідники наголошують, що високий рівень міграції зазвичай оптимізує розподіл такого фактору виробництва як людський капітал, що сприяє зменшенню міжрегіональних відмінностей, тим самим поліпшується ефективність ринків праці. Це припущення пояснюється тим, що завдяки міжнародній міграції поліпшується продуктивність праці у приймаючих країнах, тому що робоча сила переміщується у регіони з вищою оплатою праці і де вона є найбільш необхідною і корисною [196, с. 7]. При цьому, покращується передача і обмін знаннями у світових масштабах [163, с. 5]. В кінцевому підсумку не слід забувати і про таку характеристику ринку, як саморегуляція, яка властива і міжнародному ринку праці як складової частини глобального ринку.

На національному ринку праці трудова імміграція може призводити до зниження загального рівня зарплати, оскільки праця мігрантів обходиться дешевше роботодавцям, ніж праця місцевого населення. У більш широкому сенсі, і роботодавці, і місцеві споживачі виграють від притоку дешевої робочої сили (особливо низькокваліфікованої), оскільки товари стають більш конкурентоспроможними завдяки нижчій ціні, створюючи вигреш для виробників і споживачів [1, с. 308-309].

Як показав тривалий досвід формування інтернаціональної вартості робочої сили в країнах ЄС, така вартість утворюється на основі середніх для даного регіону рівнів освіти та кваліфікації працівників, середньої складності праці, середніх умов відтворення робочої сили нормальної якості. Виявом цього процесу є вирівнювання заробітної плати на середньому (а не нижчому і вищому рівнях) для ЄС рівні, на який впливає не лише інтернаціональна вартість даного товару, а і його ціна.

Остання, у свою чергу, може відхилитися вгору і донизу від вартості залежно від попиту і пропозиції на даний товар, економічної кон'юнктури загалом та інших чинників.

Щорічно в пошуках роботи, ліпших умов життя нині емігрує майже 25 млн. осіб (на початку 80-х років — приблизно 20 млн.). Чисельність іноземних працівників у США в середині 90-х років становила приблизно 7-8 млн. осіб. У країнах Західної Європи — понад 10 млн. осіб, у нафтодобуваючих країнах Близького сходу — до 4 млн. осіб. Це свідчить про переміщення центру міграції робочої сили із США в Західну Європу.

Більше того, у довгостроковій перспективі імміграція в певний регіон може сприяти залученню інвестицій, що пов'язано із двома чинниками: по перше, високій концентрації висококваліфікованої робочої сили, по-друге, використання дешевшої праці низькокваліфікованих працівників допомагає збільшити прибутковість бізнесу, що спонукає інвесторів до капіталовкладень, а це, в свою чергу, стимулює зростання виробництва і створює додаткові робочі місця [163, с. 309]. Слід зауважити, однак, що даний процес описується авторами статті без врахування такого важливого чинника системи економічного зростання ринкової економіки, як зростання купівельної спроможності населення, засноване на стимулюванні попиту, без якого описана модель зростання економіки видається дещо неповною. Іншими словами, міжнародна трудова міграція може стати фактором зростання економіки, але не є достатнім його умовою.

Наслідки міжнародної міграції робочої сили досить різноманітні. Вони проявляються як у країнах, що експортують робочу силу, так і в країнах, що імпортують її, приносячи певні вигоди та втрати обом сторонам, хоча, як видно з аналізу, вигод більше в країнах - імпортерах робочої сили, а в країнах - експортерах у цілому втрати перевищують вигоди. Світ у цілому виграє, оскільки свобода міграції дає людям змогу переміщуватись до країн, де вони можуть внести більший чистий дохід у світове виробництво.

Країни, що приймають робочу силу, отримують такі переваги:

а) в країні, що ввозить робочу силу, особливо кваліфіковану, прискорюються темпи зростання економіки: додатковий попит на товари та послуги іммігрантів стимулює зростання виробництва і створює додаткову зайнятність у країні їх перебування;

б) підвищується конкурентоспроможність вироблюваних країною товарів внаслідок зменшення витрат виробництва, пов'язаного з більш низькою ціною

іноземної робочої сили і можливістю стримувати зростання заробітної плати місцевим робітникам через підвищену конкуренцію на ринку праці;

в) приймаюча країна виграє за рахунок податків, розмір яких залежить від кваліфікаційної та вікової структури іммігрантів. Висококваліфіковані фахівці, що вже володіють мовою приймаючої країни, відразу стають великими платниками податків;

г) значний дохід приносить трансфер знань з країни еміграції. При імпорті кваліфікованих працівників і наукових кадрів приймаюча країна економить на витратах на освіту та професійну підготовку. Так, у США 230 членів Національної академії наук, 33% лауреатів Нобелівської премії—іммігранти;

д) іноземні робітники часто розглядаються як певний амортизатор на випадок зростання безробіття: вони можуть бути звільнені у першу чергу.

е) іммігранти поліпшують демографічну картину розвинутих країн, які потерпають від старіння населення. У Німеччині, Франції, Швеції 10% усіх новонароджених з'являються в сім'ях переселенців, у Швейцарії - 24%, у Люксембургу - 38%. До негативних наслідків, породжених імміграцією, відносяться: соціальні чвари, конфлікти, загострення міжнаціональних проблем, злочинність тощо.

Зміни густоти населення і соціальні чвари використовуються урядами приймаючих країн як аргументи на користь політики обмеження або поступовості імміграції, відбору іммігрантів, що допускаються в країну. П. Х. Ліндерт іронічно зауважує з цього приводу: "Статуя Свободи тримає свою лампу яскраво запаленою для фізиків, інженерів та спеціалістів з ЕОМ" [18, с. 442].

Сучасна міграція до країн ЄС породжує низку специфічних проблем. До основних з них слід віднести:

- після 2000 р. помітно збільшується частка іноземців, які працюють у сфері послуг, а не у виробничій сфері (в сталеливарній, металообробній промисловості, автомобілебудуванні);

- поширення ЄС породжує проблему масової міграції населення з країн, що приєдналися до "багатих" країн Союзу;

- значне збільшення нелегальних мігрантів. Кількість "нелегалів", що знаходяться в країнах ЄС, зросла в 1993 - 2005 рр. з 2 до 3,5 млн чол.; в основному це вихідці з країн Північної Африки та Азії.

Країни - експортери робочої сили також отримують певні вигоди:

а) зниження рівня безробіття і, як наслідок, - соціального напруження в країні;
б) безплатне для країни-експортера навчання робочої сили новим професійним павичкам, ознайомлення з передовою технологією, організацією праці тощо;

в) отримання доходів у ВКВ внаслідок грошових переказів емігрантів.

Ці перекази включаються до статті "Приватні перекази" платіжного балансу і становлять для багатьох держав значну частину валютних надходжень. З поверненням на батьківщину мігранти привозять із собою цінності та заощадження на суму, що приблизно дорівнює сумі їхніх переказів. А відтак додачу до національного доходу країни-експортера робочої сили можна розглядати як подвоєну суму переказів.

2.2 Характеристика системно-структурних особливостей трудової міграції з малих міст в Україні

Розходження неофіційних даних про масштаби стаціонарної міграції громадян України сягають більше п'ятикратних меж від 1,5 до 7 млн. осіб. Це відповідно дає не лише хибну уяву про спосіб життя значної частини українського населення, але й заважає критичному осмисленню міграційних ризиків, які мають стратегічне значення для розбудови української держави [8, с. 4-5]. Зокрема, за експертними оцінками, на території Російської Федерації перебуває більше 2 млн. українських працівників-мігрантів, в Італії – 500 тис., Польщі – 450 тис., Іспанії – 250 тис., Чехії – 150 тис., Португалії та Греції по 7,5 тис., Великій Британії – 70 тис., Нідерландах – 40 тис., США – 500 тис. осіб. Наведене є свідченням того, що міжнародна трудова міграція набула масштабного характеру. До неї залучено населення практично всіх регіонів країни, особливо Західних областей України. Основним контингентом трудової міграції є населення малих міст (33%) і сільської місцевості (58%).

Міграція в Україні станом на 2015р.

рис. 2.1

Як свідчать соціологічні обстеження, найчисленнішу групу становлять безробітні (до 45%). Можемо спостерігати на діаграмі тенденція переміщення з малих міст у великі найбільша (40%), із села в місто (30%). Це пояснюється насамперед тим, що великі міста створюють більше можливостей на ринку праці, хоча ми можемо спостерігати зворотню тенденцію проте вона не є значною.

За прогнозами експертів у найближче десятиліття кількість мігрантів, що приймаються індустріально розвинутими країнами світу зберігатиметься на високому рівні (близько 2 млн. осіб щороку), що складає приблизно 3% світового

населення. Враховуючи існуючі тенденції, державна політика регулювання трудовіграційними процесами в Україні повинна бути спрямована на уповільнення динаміки міграції населення, утримання чисельності та структури населення на рівні, що забезпечує підтримку господарської освоєності територій, як невід'ємної умови їх сталого соціально-економічного зростання. Відповідно арсенал державної трудовіграційної політики повинен включати дослідження прояву зворотної міграції; удосконалення інституціонального базису зміцнення економічної безпеки країни та її регіонів, особливо тих, де масштаби трудової міграції набули загрозливого характеру; оцінку ефективності та втрат від трудової міграції; дослідження мотиваційних її складових; аналіз внутрішньої мобільності економічно активного населення в умовах реструктуризації економіки, вивчення причин, які створюють нерівні умови при працевлаштуванні сільського і міського населення.

Характерною рисою міжнародної трудової міграції для України є зміна вектору трудовіграційних потоків в напрямку європейських країн. В основі цього лежить декілька важливих причин, основними з яких є:

а) геополітичні зміни, пов'язані з розпадом соціалістичної системи та отримання колишніми соціалістичними країнами та республіками СРСР статусу незалежних держав;

б) орієнтація країн, які отримали незалежність на побудову соціально орієнтованої ринкової економіки, що об'єктивно робить їх економічно відкритими і, відповідно, інтенсифікує трудові переміщення внаслідок глибокої диференціації в умовах праці, її оплаті, культурі виробництва, можливостях кар'єрного та професійного зростання;

в) активізація участі колишніх країн соціалістичного табору у діяльності міжнародної організації праці та підписання значної частини конвенцій МОП, які встановлюють мінімальні стандарти праці для трудових мігрантів та їх сімей. Ці конвенції містять положення про квоти допуску мігрантів, встановлюють максимальний період часу їх працевлаштування за кордоном, визначають правове становище та соціальні гарантії;

г) поступова лібералізація візового режиму з країнами Європейського Союзу, що зумовила відкритість їх національних ринків праці та можливість легального і безпечного працевлаштування громадян іноземних країн. Можна навести також

інші важливі аргументи, які генерують умови для інтенсифікації трудовіміграційних потоків у країни Європейського Союзу, однак достатньо і цих, щоб зрозуміти, що європейський вектор трудової міграції є визначальним не лише сьогодні, а збережеться і у віддаленій перспективі. За таких умов державна трудовіміграційна політика повинна переслідувати дві ключові цілі: перша – це захист соціально-економічних інтересів і прав українських працівників-мігрантів всіма доступними у цивілізаційному світі засобами. Це обумовлено тим, що зменшити масштаби трудової міграції в найближчій перспективі є дуже проблематично. Соціологічний моніторинг працездатного населення країни, особливо серед молоді, показує, що більше 40% відсотків працездатного населення свою подальшу трудову кар'єру пов'язує з виїздом за кордон. Звідси виникає проблема системного характеру, пов'язана із захистом прав і свобод українських трудових мігрантів. Друга – збереження трудового та інтелектуального потенціалу держави. Йдеться про уповільнення темпів і масштабів трудової міграції, оскільки трудова міграція становить певну загрозу цьому потенціалу. А новітньою її формою є перетворення значного сегменту тимчасової трудової міграції на стаціонарну або безповоротну[11;с.68].

Соціологічні дослідження трудових мігрантів показують, що виїжджаючи вперше, працівники - мігранти, як правило, налаштовані в стислі строки заробити найбільше грошей і повернутися додому. Однак із збільшенням емігрантського стажу їх світогляд суттєво змінюється в площину орієнтації на постійне місце проживання в країні, де вони працюють. Особливу увагу слід звернути на те, що масштаби трудової міграції з України збільшує її «ланцюговий» характер, який проявляється у тому, що вдале працевлаштування одного мігранта нерідко тягне за собою міграцію всіх його родичів і знайомих. У сільській місцевості дію цього чинника підсилюють розгалужені по населених пунктах сільського типу родинні зв'язки і груповий («бригадний») характер працевлаштування чоловіків, які серед трудових мігрантів кількісно переважають [7].

Цілком вірогідно, що більшість українців, які працюють в країнах із значно вищим, ніж в Україні, заробітками легально та можуть розраховувати на професійне та соціальне просування набуття статусу постійних жителів, навряд чи повернуться

на батьківщину. Наприклад, посольством України в Італії відмічено, що випадки возз'єднання сімей України в цій країні почастишали [6, с. 78].

Наростання безповоротного характеру трудової міграції підтверджують експерти міжнародного благодійного фонду «Карітас Україна», які констатують через фінансову кризу українські трудові мігранти переїжджають із однієї країни в іншу, проте не збираються повертатися на батьківщину[1]. Ситуація ускладнюється ще й тим, що зміна середовища і життя за час еміграції призводять до переоцінки особистісних цінностей. Це підтверджується дослідженнями польських вчених, які показали, що в людини, яка перебуває за кордоном, ціннісні орієнтації пов'язані з родиною, поступово нівелюються, тобто втрачають свою важливість, що можна частково пояснити тривалою розлукою із родиною. Аналогічно втрачають свою важливість такі цінності, як безтурботне життя та пошана, внаслідок статусу емігранта за кордоном. Формою матеріалізації безповоротної трудової міграції є поява в Італії, Іспанії, Португалії – тобто країнах високої концентрації трудових мігрантів – українських поселень, де функціонують школи з українською мовою навчання, церкви, освітньо-культурні заклади. Це є переконливим свідченням того, що цей сегмент трудової міграції зорієнтований на постійне місце проживання в цих країнах.

Безповоротна трудова міграція створює найбільші загрози – неминучі демографічні втрати та зниження кількісних та якісних параметрів трудового потенціалу внаслідок того, що в орбіту трудові міграційних процесів включені особи б повинна націлюватися державна міграційна політика. Арсенал застосовуваних державою інструментів повинен передбачати здійснення цілого комплексу заходів, найважливішими з яких є: - захист прав трудових мігрантів, забезпечення сприятливих умов для легалізації їх працевлаштування; - ініціювати переговори з країнами- реципієнтами, особливо тими, де сконцентровані основні потоки міграції, про підписання міждержавних угод про взаємне визнання стажу, що дасть можливість трудовим мігрантам здійснювати відповідні платежі до пенсійних фондів країн по місцю їх працевлаштування і в разі повернення на батьківщину, отримувати зароблену пенсію за кордоном; - активне сприяння з боку органів державної влади та місцевого самоврядування самозайнятості трудових мігрантів, відкриття власної справи, малого підприємництва, організації фермерських

господарств; - надання дозволу на безмитне ввезення з-за кордону основних засобів для організації власної справи та створення пільгових умов оподаткування протягом стартового періоду. Ще однією закономірністю міжнародної трудової міграції населення є міграція висококваліфікованих працівників або так звана інтелектуальна трудова міграція.

За даними Світового банку, Україна втрачає не тільки різноробочих, але й дипломованих фахівців, оскільки сьогодні за кордоном працює 3,5% трудових мігрантів від загальної кількості українців, які мають вищу освіту. Безумовно, що основним чинником формування інтелектуальних трудовіграційних потоків є процеси глобалізації, дія яких збережеться і у віддаленій перспективі. Підставою для такого висновку є курс індустріально розвинених країн світу на інноваційний шлях розвитку, який формує попит на інтелектуальну працю в різних сферах економічної діяльності. Важливу роль в інтенсифікації інтелектуальної міграції відіграють багатосторонні угоди, такі як ЄС і НАФТА (Північноамериканська угода про вільну торгівлю), міжнародні угоди та організації, такі як ГАТС (Генеральна угода про торгівлю послугами) і ВТО (Всесвітня торгова угода організація), а також міжнародні професійні асоціації тощо. Інтернаціоналізація господарських зв'язків значно модифікувала форми міграції висококваліфікованих кадрів, це «обмін мізками», «циркуляція мізків», «зворотній відтік мізків», що в цілому може розцінюватися як позитивне явище, оскільки особи інтелектуальної праці мають можливість реалізувати свої здібності.

Нажаль, для України на сучасному етапі характерною формою міграції висококваліфікованих фахівців є їх втрата для держави [4, с. 408]. Це спричиняє значну шкоду економічному, соціальному та культурному розвитку країни, руйнується національна еліта, стримується розвиток середнього класу – фундаменту стабільності і процвітання суспільства. Таким чином, сформована модель економіки в країні деформує систему цінностей висококваліфікованих фахівців, знижує і нівелює цінність інтелектуальної праці, підриває соціальну базу ринкових перетворень в країні. За таких умов можна прогнозувати, що інтелектуальний міграційний потенціал накопичуватиметься, генеруючи умови для посилення міграційних ризиків. В цих умовах вкрай важливим є внесення серйозних коректив в державну міграційну політику, особливо ту її складову, яка

регулює інтелектуальну міграцію. Йдеться про те, що ця політика поряд із заходами короткострокового характеру повинна бути зорієнтована на довготривалу перспективу, метою якої є формування інноваційної моделі розвитку економіки України, яка створює умови для розширення сфери докладання інтелектуальної праці[19;с. 57, 60].

Міжнародна трудова міграція виступає однією із важливих форм міжнародних економічних відносин, суть якої полягає у перерозподілі економічно активного населення із однієї країни в інші. Вона носить глобальний характер, що проявляється у переміщенні працездатного населення між державами усього світу. Її розв'язання можливе за умови об'єднання зусиль усієї міжнародної спільноти. За своїм характером трудова міграція носить економічний характер. Посилення нерівномірності економічного розвитку між індустріально розвиненими країнами та країнами, що розвиваються є однією з основних причин, що генерують умови збільшення масштабів трудової міграції, що вимагає внесення серйозних коректив у регулювання трудові міграційної політики. Особливістю трудової міграції працездатного населення України в сучасних умовах є зміна вектору трудові міграційних процесів на користь європейських країн, зумовлена геополітичними змінами, відкритістю національної економіки, лібералізацією візового контролю, посиленням євроінтеграційних процесів. Це вимагає посилення взаємодії з країнами-членами Європейського Союзу у створенні сприятливих умов для легалізації українських трудових мігрантів, активізація співробітництва у сфері прикордонного контролю, управління процесами законної міграції, сприяння зворотній міграції, захист прав трудових мігрантів[11;с.24-25].

Коли у 90-ті рр. Україна вийшла на міжнародну арену як самостійний суб'єкт міжнародних відносин серед світової спільноти постало питання щодо залучення нашої держави у процес міжнародної міграції.

Звісно, це не нове для України явище, адже українська нація здавна вважається однією із наймобільніших народів Європи, що розселялися – коли добровільно, коли примусово - як у межах свого континенту, так і поза ним, але нинішня ситуація в цій сфері має свої характерні особливості й складнощі, породжені сукупністю як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

На підвищення територіальної мобільності населення безпосередньо впливають процеси роздержавлення власності й приватизації, які підсилюють рухомість капіталу, лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків України та режиму виїзду громадян за її межі. Правову підставу для розширення міграційних зв'язків створили Конституція України, закони України "Про громадянство", "Про зайнятість населення", "Про порядок виїзду з України і в'їзд в Україну громадян України", "Про біженців", "Про правовий статус іноземців" та інші законодавчі й нормативні акти, згідно з якими громадяни України здобули право самостійно і без будь-яких обмежень вибирати країну мешкання та працевлаштування, а іноземці - з різних мотивів в'їжджати в Україну.

Падіння "залізної завіси", створення відповідної законодавчої бази, суттєве спрощення механізму оформлення документів на виїзд стали своєрідним каталізатором стрімкого зростання еміграційної активності в суспільстві. Але основна економічна причина небувалого зростання обсягів еміграції українських громадян за кордон у 90-ті роки полягала у кризовому становищі на внутрішньому ринку праці та різкому падінні рівня життя населення[26].

Масова еміграція з України спричинюється такими обставинами:

- зростанням безробіття;
- величезною різницею в умовах життя і рівні заробітної плати в Україні і країнах Заходу;
- відсутністю перспектив професійного зростання для багатьох обдарованих людей;
- економічною нестабільністю в країні і невизначеністю шляхів виходу з неї;
- гуманітарними мотивами;
- відсутністю безпеки громадян.

Аналіз сучасного стану внутрішнього ринку праці та рівня життя населення України не дає підстав для сподівань на поліпшення економічної ситуації, збільшення обсягів виробництва, розширення пропорцій зайнятості, реального зростання заробітної плати. Принаймні найближчим часом зупинити ескалацію труднощів, з якими повсякденно стикаються всі верстви суспільства, навряд чи вдасться. Чинниками зниження рівня життя населення України є: загальна економічна криза; наявність формальної доплачуваної зайнятості; значна

чисельність безробітного населення, яке отримує мізерну допомогу від держави; невисокий рівень заробітної плати, особливо в бюджетних організаціях, нестабільність курсу гривні; відтік грошей у тіньову економіку; систематичне зростання цін.

Постійно зменшується чисельність працюючих у наукомістких та соціально орієнтованих галузях економіки. Скоротилася чисельність зайнятих у галузях машинобудівного комплексу та переробної промисловості. Більшість працівників, що звільнилися, перейшла у сферу торговельно-посередницької діяльності, тобто відбулася значна професійна декваліфікація кадрового потенціалу. Досягти найближчим часом оптимальної зайнятості ми не зможемо, насамперед через те, що якість робочої сили не відповідає суспільним потребам, а для створення нових робочих місць у різних секторах економіки не вистачає інвестицій.

Отже, ситуація на вітчизняному ринку праці сприяє подальшій активізації еміграційних настроїв значної частини працездатного населення. За різними джерелами інформації в останні роки за кордоном перебувало понад 7 млн. громадян України. Основна кількість наших мігрантів зосереджена в країнах Європи та Америки: Аргентина - 100 тис., Бразилія -150 тис., Великобританія - 70 тис., Греція - 200 тис., Ізраїль - 150 тис., Іспанія - 400 тис., Італія – понад 500 тис., Канада – 150 тис., Придністров'я (Республіка Молдова) - 50 тис., ФРН - 200 тис., Польща - понад 400 тис., Португалія - 200 тис., Росія – 2 млн., Словаччина – 50 тис., США – 500 тис., Туреччина – 30 тис., Франція – 40 тис., Чехія – 400 тис. З усієї кількості громадян України за кордоном легалізовано владою країн перебування близько 500 тис., решта - на нелегальному становищі.

Що стосується вікової характеристики, то найвищий рівень міграційної активності зафіксований серед осіб 28-40 років, їх частка в загальній чисельності емігрантів дорівнювала 47,5 %. Якщо до них додати осіб від 18 до 28 років, то виявиться, що понад 70% українців, працюючих за кордоном, - молодші за 40 років. Отже, вітчизняний ринок праці постійно втрачає найактивнішу й найконкурентноспроможнішу частину трудового потенціалу країни.

Для сучасних зовнішніх міграцій населення України характерною ознакою є зміна як спрямованості, так і інтенсивності міграційних потоків. Систематично

збільшується чисельність громадян України, котрі виїжджають на сезонні роботи або здійснюють ділові поїздки за кордон.

Сучасна еміграція з України – це п'ята у вітчизняній історії хвиля масового виїзду різних категорій населення в пошуках засобів існування за кордон на постійне чи тимчасове проживання. У 80-ті роки, крім етнічних емігрантів, за межі України виїжджали переважно представники творчої інтелігенції - вчені, музиканти, артисти, художники. На початку 90-х років обсяги еміграції зростали за рахунок високоосвічених та кваліфікованих фахівців зі знанням іноземних мов та комп'ютерної техніки. Паралельно з цим розширилась і географія виїзду: якщо раніше це були 2-3 найрозвинутіші країни, то тепер наші співвітчизники працюють по всьому світові.

Нині для міграційних процесів в Україні характерною є тенденція до інтелектуалізації складу еміграції. Ця тенденція зберігатиметься до подолання економічної кризи, оскільки за її умов значна частка висококваліфікованих фахівців не знаходить належного застосування для своїх знань та кваліфікації на батьківщині.

Забезпечення певного рівня географічної мобільності робочої сили, змінність складу працездатного населення регіону та збільшення місць проживання індивіда протягом життя є результатами здійснення прискорювальної функції. Розподільча функція міграції виявляється у перерозподілі населення між регіонами за рахунок чого досягається більша відповідність між попитом на робочу силу та її пропозицією. Селективна функція міграції полягає у зміні якісного складу населення і робочої сили регіонів унаслідок нерівномірної участі у міграційних процесах представників різних соціально-демографічних груп[27].

РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ ДИСБАЛАНСІВ МІСЬКОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Трудова міграція породжує чимало проблем. Тому перед державою та органами влади на місцях постає завдання створювати економічні передумови для повернення громадян України, які працюють за межами нашої держави, забезпечувати їх роботою і соціальним захистом вдома. Належить внести зміни до державної міграційної політики та забезпечувати правовий захист українських мігрантів шляхом укладення з відповідними країнами угод з легалізації наших громадян у них на заробітках, приєднання України до багатосторонніх міжнародних угод з цих питань. До речі, в цьому році, за повідомленням посольства Греції в Україні, не планується легалізація громадян України, які перебувають там нелегально. Але на рівні міністерств праці України та Греції розглядається проект міждержавної угоди щодо сезонного працевлаштування українців. Як позитивний приклад взаємовигідного вирішення цієї проблеми можна навести Угоду між Україною і Португалією про тимчасову міграцію громадян України для роботи в Португальській Республіці. Важливо також створити належні умови для легалізації заробітків трудових мігрантів, які повертаються в Україну, забезпечити реальну підтримку їх активних підприємницьких та соціальних дій, сприяти створенню за допомогою наших заробітчач нових приватних виробничих структур, підприємств з переробки сільгосппродукції та закладів побутового обслуговування, найперше на селі[29]. Головне — цілеспрямовано проводити економічні реформи, що сприятимуть поліпшенню життя українців на рідній землі. Безробіття — категорія економічна. І кожен відсоток зростання виробництва — то крок уперед, а кожен відсоток зменшення — здача позицій, збереження бідності та стимулу до трудової міграції.

Отже, для подолання чи обмеження трудової міграції необхідно усунути економічні і соціальні причини цього явища. Якщо зарплата наших громадян досягне 200—300 доларів на місяць — вони здебільшого не поїдуть на заробітки в чужі краї. Державний та регіональні центри зайнятості приділяють трудовій

міграції все більше уваги. Цій справі сприяє поліпшення стану справ в економіці, поступове вдосконалення нашого законодавства[25].

Серед заходів, що їх вживає Міністерство праці та соціальної політики України — включення до національної стратегії пілотного проекту з профнавчання та розвитку малого підприємництва в Україні, що дозволить забезпечити профпідготовку та допомогти у започаткуванні власної справи певній кількості (80—100) відібраних осіб — фактичним і потенційним жертвам торгівлі жінками; посилення контролю за діяльністю туристичних фірм — одного з основних джерел нелегальної міграції, вдосконалення ліцензування посередницької діяльності з працевлаштування громадян за кордоном. З метою посилення впливу органу ліцензування на врегулювання такої діяльності і підвищення відповідальності ліцензіатів за якість наданих послуг, Мінпраці підготувало проект Закону України «Про особливості ліцензування та проведення посередницької діяльності з працевлаштування за кордоном»[28].

Жорсткі реалії висувають нові проблеми у сфері зайнятості та міграції. 1 травня 10 країн Східної Європи стали членами Європейського Союзу, що справить негативний вплив на трудову міграцію українців у ці країни. Навіть Чехія, з якою ми успішно співпрацюємо в легальному працевлаштуванні громадян України, оголосила про намір обмежити доступ іноземців до ринку праці та рішення про заборону перебування в країні заробітчани, якщо їх кількість перевищуватиме встановлену норму. Там уже оприлюднено заходи щодо виявлення й обмеження кількості нелегальних трудових мігрантів. Як писала 25 квітня американська газета «Вашингтон Пост», аналізуючи трудову міграцію українців, «Ніхто не впевнений, як все це зміниться в результаті нової «залізної завіси» ЄС. Дехто тривожиться, що це буде означати лише нові страждання і менші можливості. Інші вважають, що українці знайдуть нові шляхи для подолання цієї стіни.» Як наслідок, ми прогнозуємо і різке погіршення умов перебування нелегальних мігрантів за кордоном, і їх видворення додому, а відтак різке зростання кількості безробітних на ринку праці, зокрема, нашого регіону.

Отже, невідкладною виступає проблема створення значної кількості нових робочих місць, причому із розміром зарплати — не менше мінімальної в державі та задовільними умовами праці.

Одним з найголовніших напрямків щодо покращення ситуації на ринку праці є необхідність підвищення рівня зайнятості населення в підприємницькій діяльності, особливо підприємствах малого бізнесу. Світовий досвід підтверджує, що мале підприємництво забезпечує у 2—3 рази більшу ефективність капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі порівняно з державними підприємствами.

Новий уряд обіцяє щорічно створювати 1 млн. робочих місць. Цього вимагають інтереси української економіки і соціальні аспекти українського суспільства, тому що найефективнішим соціальним захистом для працездатного громадянина є наявність роботи та достойної зарплатні. Якщо відкриття одного робочого місця оцінити в 10 тис. дол. США, то на задекларовані владою 1 млн. робочих місць необхідно 10 млрд. дол. США. Для України це значна сума. Потрібно підвищити активність державних структур щодо захисту наших трудових мігрантів від недобросовісних роботодавців і компаній, що надають послуги українцям.

Заслуговує на позитивну оцінку дії Антимонопольного Комітету України щодо захисту матеріальних інтересів українських заробітчан. Для переказу зароблених коштів до України, наші співвітчизники користуються послугами американської компанії «Western Union». Послугами «Western Union» користуються українські трудові мігранти в інших країнах. Але послуги надто дорогі. Так, за переказ 100 доларів необхідно заплатити компанії 17% в Іспанії, 16,5% в Португалії, 21% в Чехії, 15% в Росії. Втручання Антимонопольного комітету, який зажадав від «Western Union» ґрунтовних пояснень вартості послуг, дало можливість домовитися з компанією про зниження тарифу на перекази коштів. Так, вартість переказу з Росії знижено з 15% до 6%, а це заощадить нашим заробітчанами понад 30 млн. дол. щорічно. Разом з тим дещо продовжиться термін переказу, що не завжди є обумовлюючим фактором процесу[30].

Вирішення проблеми зниження рівня безробіття і підвищення зайнятості населення взагалі полягає у створенні нових робочих місць на підприємствах, установах, організаціях. Але найбільш суттєва перевага у розв'язанні питань безробіття надається розвитку малого підприємництва.

Формування цього сектору економічної діяльності громадян має очевидні переваги над іншими джерелами зайнятості. Малий бізнес спроможний і повинен

бути пріоритетним фактором у вирішенні проблем безробіття на перехідному етапі трансформаційних процесів в економіці української держави.

Поряд із цим державним органом влади необхідно якомога скоріше створити відповідну правову базу з метою захисту прав наших громадян — заробітчан за кордоном. Спеціалісти схильні вважати, що настав слушний момент для започаткування концепції національної міграційної політики. А поки що, на думку експертів і самих трудових мігрантів, необхідно створити профспілку нового профілю, яка б опікувалася захистом соціальних і правових інтересів українських заробітчан. Першими кроками новоствореної профспілки повинна стати її інформативна активність з роз'яснення діючих конвенцій і міжнародних угод, що закріплюють права і умови, на яких допускається використання робочої сили іноземців у країні перебування. Не всі наші співвітчизники, що їдуть з України, ознайомлені зі своїми правами за кордоном і можливостями одержати допомогу громадських і державних установ, а тому часто і потерпають.

Висновки

Не зважаючи, на те, що міграція населення є складним соціально-економічним явищем. Саме міграція виступає однією з умов нормального функціонування суспільства не лише України, але й усього світу. За своєю сутністю та масштабами впливу міграція є важливим елементом ринку праці, що визначає процес перерозподілу людських ресурсів по території країни та світу.

Проведений аналіз міжнародної мобільності робочої сили, а також виявлення основних міжнародних центрів тяжіння робочої сили дозволяє зробити наступні висновки:

1. Під міграцією розуміють зумовлене економічними, а також політичними, соціальними причинами, інколи військовими подіями постійне або тимчасове переселення людей через існуючі державні кордони. Можна навести таке, більш формальне визначення цього явища. Міжнародна міграція робочої сили – це постійне або тимчасове переміщення працездатного населення з одних країн до інших, що викликається як економічними, так і неекономічними причинами. Під цими поняттями розуміють такі явища, як:

- міграція (від лат. *migratio* - переселення, переміщення) - переміщення через кордон;
- імміграція (від лат. *immigrare* – вселення) це в'їзд в країну на постійне або довготривале проживання громадян іншої країни;
- еміграція (від лат. *emigrare* - виселення) - переселення громадян в іншу країну на постійне або довготривале тимчасове проживання;
- реміграція - це виїзд іммігрантів з країни імміграції або повернення емігрантів на батьківщину.

2. Основними мотивами прийняття рішень щодо міграції є економічні та соціальні фактори, що включають такі елементи, як величина заробітної плати, рівень розвитку виробництва, інфраструктури, дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці в регіонах чи країні в цілому, а також розвиток соціальної сфери, переїзд з етнічних чи релігійних причин та ін. Міграційні процеси

здійснюють як позитивний так і негативний ефект на економіку та ринок праці країни, залежно їх від масштабів та спрямування.

Що стосується України, то у переважній кількості випадків українці залучені у маятникових та безповоротних міграціях. У свою чергу, маятникові та переселенські міграції притаманні сільському населенню у той час як для міського населення домінуючою є безповоротна. За останні кілька років в Україні позитивне сальдо міграційного приросту, яке поступово зменшується. Міжрегіональна міграція характеризується дисбалансом розподілу населення за областями. Найбільшими реципієнтами населення є м.Київ, Київська, Харківська, Полтавська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, та Вінницька області. Значне скорочення чисельності населення за рахунок міграції відбувається в східних областях України, особливо в Луганській та Донецькій областях.

3. Беручи до уваги зовнішню міграцію то Україна виступає імпортером робочої сили для країн Африки та невеликої кількості країн Азії. У переважачій кількості випадків Україна експортує кваліфіковану робочу силу у країни Європи та Північної Америки, а саме: Португалію, США, Канаду, Німеччину, Польщу, Італію тощо.

Вплив міграції на ринок праці в Україні є неоднозначним. Зовнішня міграція має переважно позитивний ефект, оскільки, значно зменшує рівень безробіття в країні, збільшує кількість трудових ресурсів за рахунок позитивного міграційного сальдо, забезпечує заповнення вільних робочих місць, що не є привабливими для місцевого населення, іноземною робочою силою, а також передбачає приплив капіталу у вигляді приватних переказів, який складає значну частку від ВВП. Натомість, гостро постають проблеми втрати кваліфікованих кадрів і працівників робітничих професій, які мають значний попит в Україні.

Внутрішня міграція забезпечує згладжування дисбалансів між попитом та пропозицією на регіональних ринках праці, сприяє зростання соціальної мобільності населення та створює умови для забезпечення різноманітних потреб у праці в місцях з обмеженою кількістю робочих місць.

Актуальними проблемами щодо міграції населення України є підвищення економічної активності населення; недопущення зростання безробіття; забезпечення відповідності між попитом і пропозицією робочої сили.

Вирішення цього завдання потребує формування виваженої державної політики з урахуванням регіональної специфіки тенденцій міграції, в тому числі, підвищення конкурентоспроможності робочої сили, забезпечення високого рівня зайнятості, соціального захисту, заробітної плати і доходів населення, їх наближення до аналогічних параметрів економічно розвинутих країн світу. Міграційна політика України характеризується недостатнім рівнем ефективності, тому для отримання максимальних позитивних економічних наслідків від міграції в економіці необхідно вдосконалити інфраструктуру державного регулювання та розробити детальний план розвитку на довгострокову перспективу, враховуючи основні показники реальної міграційної ситуації.

4. Сучасний стан міграційної поведінки сільського населення характеризується відсутністю цілеспрямованого регуляторного втручання з боку держави.

Переміщення набувають стихійного саморегульованого характеру з опосередкованим впливом держави через: соціально-економічну політику; управління соціальним забезпеченням, зайнятістю населення, галузями економіки; регіональну політику. На основі аналізу обсягів і оцінки структури сільських міграцій виявлені такі їх тенденції: міграційні процеси негативно впливають на структуру сільського населення, ведуть до втрати трудового потенціалу сільських територій; висока динаміка міграційних втрат сільських поселень опосередковано знижує обсяги природного відтворення сільського населення, оскільки досить велику частку суб'єктів міграційних переміщень становлять жінки фертильного віку.

5. Чисельність мігрантів у світі склала 232 млн. чоловік або 3,2% населення Землі. Традиційними центрами тяжіння мігрантів залишаються Північна Америка (США та Канада), Західна Європа, Росія та Австралія.

6. Обсяг міграції збільшується пропорційно розвитку промисловості, торгівлі та транспорту; 6. Близько 74% від загального числа переселенців - люди в працездатному віці від 20 до 64 років, з них 48% - жінки;

7. Сума грошових переказів мігрантів у 2013 році дорівнювала 550 млрд. доларів, що на 6,3% більше, ніж у 2012 році;

8. Збільшення частки висококваліфікованої робочої сили в загальній частці мігрантів;

9. Все більшого і більшого розвитку набувають новітні центри міжнародної трудової міграції, а саме країни Перської затоки, Азіатсько – Тихоокеанського регіону та Південної Америки.

10. Можна сказати з упевненістю, що теорії міжнародної міграції підпадають під область міждисциплінарності. Достовірні пояснення міграційних процесів не можливо отримати залишаючись в рамках однієї наукової дисципліни, фокусуючись на одному структурному рівні та компоненті процесу. Вирішення вимагає використання диференційованих синергетичних теорій, що включають різноманітні припущення та сценарії розвитку. Бажана багатовимірна теорія повинна концептуально поєднувати структуру та процеси тих країн, що приймають, відправляють робочу силу, та посередників, що беруть в цьому не останню участь.

Список використаної літератури

1. World Bank [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/4549025-1450455807487/Factbookpart1.pdf>.
2. Державна міграційна служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dmsu.gov.ua/>.
3. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2015/ds/mr/mr_u/mr1215_u.html.
4. Горбач Л. Міжнародні економічні відносини : Підручник/ Люд-мила Горбач, Олексій Плотніков,. -К.: Кондор, 2005. -263 с.
5. Гуменюк, Юрій Петрович Трудова міграція в системі тектонічних зсувів світової економіки [Текст]: дис. д-ра екон. наук : 08.00.02 / Юрій Петрович Гуменюк.– Тернопіль: ТНЕУ, 2014.– 494 с
6. Дронь Є. Трудова міграція як фактор впливу на національний ринок праці / Євгенія Дронь. // Економічний аналіз. – 2010. – №5. – С. 250–253.
7. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е. М. Лібанової, О.В. Позняка. — К.: РВПС України, 2007. – С. 52—58
8. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні [електронний ресурс]/ Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи — Будапешт МОП, 2013. – режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---srobudapest/documents/publication/wcms_244746.pdf.
9. Купець О. Статистичний аналіз маятникової трудової міграції в Україні. КНЕУ 2012 С.649-660. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3597/1/649 %20- %20660.pdf](http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/3597/1/649%20-%20660.pdf)
10. Малиновська О. А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально- економічних загроз / О. А. Малиновська. //

«Соціальна політика». – 2014. – №17.

11. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. – К. : НІСД, 2011. – 40 с.

12. Миграция населения: теория, политика: Учебное пособие / [д-р экон. наук, проф. Воробьева О.Д., д-р экон. наук, проф. Топилин А.В., д-р социол. наук, Мукомель В.И. и др.] ; Под редакцией д-р экон. наук, проф., профессора О.Д. Воробьевой, д-р экон. наук, проф. А.В. Топилина – Москва: Экономическое образование, 2012. – 3

Міграційна політика України : стан і перспективи розвитку [Текст] : аналіт. доп. / ред. Малиновська О. А. – К. : НІСД, 2010. – 32 с.

13. Мойсей, В. І. Оцінка економічних ефектів міжнародної трудової міграції на прикладі України [Текст] / В. І. Мойсей // Інвестиції : практика та досвід. – 2013. –
14. .Ольшевська І.П. Міжнародна міграція людських ресурсів: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: 08.00.02 / І.П. Ольшевська. – К.:КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2007
15. Національний Банк України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73840>.
16. Пазюк О. Вплив трудової міграції на стан функціонування ринку праці України / О. Пазюк, Т. Біденко. // Україна:Аспекти праці. – 2011. – №8. – С. 36-43.
17. Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения. М.: Наука, 1975.
18. Ринок праці : нав. посіб. 2-ге вид.перероб. та доп. / Чернявська О. В. Ч-49 - К. : "Центр учбової літератури", 2013. - 522 с.
19. Романюк М. Д. Міграційні загрози національній безпеці України: сучасні виклики, проблеми подолання [Текст] / М. Д. Романюк // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 3. – С. 99-111.
20. Руденко Н. В. Вплив зовнішньої трудової міграції на розвиток національних ринків праці / Н. В. Руденко. // теоретичні та прикладні питання економіки. – 2011. – №22. – С. 136–142
21. .Румянцев А. П. Міжнародна економіка / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.
22. Рынок труда (практическая макроэкономика труда) [Текст] : учебник / Ю. Г. Огедов, Г. Г. Руденко, Н. К. Лунева. – М. : Альфа - Пресс, 2007. – 900 с
23. Рязанцев С. В. МИРОВОЙ РЫНОК ТРУДА И МЕЖДУНАРОДНАЯ МИГРАЦИЯ / С. В. Рязанцев, М. Ф. Ткаченко. – Москва: ЗАО "Издательство "Экономика", 2010. – 303 с.

24. Тахтарова К. А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект / К. А. Тахтарова. // REPORTER OF THE PRAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY. – 2
25. United Nations Department of Economic and Social Affairs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/development/desa/index.html>
26. Migration and Remittance Flows: Recent Trends and Outlook, 2013 - 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/MigrationandDevelopmentBrief21.pdf>
27. World migration report 2013: Migrant well – being and development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2013_EN.pdf
29. Migration Policy Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.migrationinformation.org/programs/data-hub/maps-immigrants-and-emigrants-around-world>
30. Ukrainian Canadian Congress [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucc.sk.ca/uk/services/u-immigrationsettlement/u-worthknowing/u-citizenship>